

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

Ірина Ільчук,

науковий співробітник науково-організаційного відділу
Інституту педагогіки НАПН України, Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-4991-2943>

 Ilchukir92@gmail.com

У статті розкрито основні вимоги до сучасного підручника з іноземної мови, спрямованого на розвиток критичного мислення та медіаграмотності учнів. Розкрито сутність понять «критичне мислення» та «медіаграмотність», їхню структуру, принципи та умови організації навчання для їх розвитку. Обґрунтовано важливість інтеграції цих двох понять у процес навчання іноземних мов, враховуючи виклики сучасного інформаційного суспільства. На основі аналізу науково-методичної літератури з теми дослідження окреслено підходи до розвитку критичного мислення та медіаграмотності у їхньому взаємозв'язку, що їх варто втілити у концепції сучасного підручника: дискусійно-аналітичний; проблемно-орієнтований підхід; кейс-метод; проєктний підхід; модель критичного читання та письма; когнітивно-евристичний; рефлексивно-оцінювальний; інтерактивно-технологічний підходи.

Враховання розкритих сутнісних характеристик понять «критичне мислення» та «медіаграмотність», принципів, умов та підходів до їх розвитку в процесі навчання, беручи до уваги специфіку побудови змісту підручника з іноземної мови, виокремлено вимоги до підручника з іноземної мови для розвитку критичного мислення та медіаграмотності учнів, що стосуються його структури, добору та викладу навчального змісту, системи вправ та завдань. Серед ключових критеріїв: структурована подача матеріалу відповідно до принципів технології розвитку критичного мислення; добір текстів з різних джерел, тематики, змісту, у тому числі медіатекстів; наявність вправ для аналізу та створення медіатекстів на основі стратегій розвитку критичного мислення; особлива методика викладу навчального змісту, що передбачає активну роль учня у конструюванні власних знань; організація співпраці та взаємодії учнів на засадах партнерства у навчанні; використання цифрових інструментів для навчання та вправлення у вміннях мислити критично та орієнтуватися у просторі медіа.

Зазначено, що ці вимоги можуть бути використані як критерії при розробці підручників та навчально-методичних матеріалів, а також у процесі оцінювання чинних і майбутніх навчальних посібників.

Ключові слова: критичне мислення, медіаграмотність, медіатекст, підручник, підручник з іноземної мови, вимоги до підручника, вимоги до підручника з іноземної мови, розвиток, технологія, учні.

Постановка проблеми. Ми живемо у цифрову епоху, а, отже, є учасниками та творцями інформаційного простору, процесів диджиталізації та глобалізації, що невпинно набирають обертів та стають основою економічного розвитку, соціальних трансформацій і подальших технологічних інновацій по всьому світу. Широкий доступ до інтернету та соціальних мереж робить процес споживання й поширення інформації швидким і простим, та, водночас підвищується ризик поширення фейкових новин, маніпуляцій і недостовірної інформації. Особливо гостро ця проблема постає перед громадянами України, які змушені жити, працювати, навчатись в умовах російської військової агресії, коли навички критичного осмислення джерел, уміння протистояти ворожій пропаганді та інформаційним махінаціям є одними з визначних якостей росту особистості-громадянина. Відтак розвиток критичного мислення та медіаграмотності учнів визначається як одне з пріоритетних завдань сучасної освіти. Підручник, як основний інструмент реалізації освітніх цілей, покликаний допомогти вчителю у формуванні відповідних умінь учнів. Однак постає питання, яким саме має бути підручник з предмета, що забезпечуватиме розвиток критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти засобами цього предмета. У контексті іншомовної освіти пошук відповіді на це питання ускладнюється специфікою предмета, яка вимагає ретельного добору навчального матеріалу з урахуванням рівня володіння мовою, вікових особливостей учнів і їхніх освітніх потреб. Ефективний підручник має гармонійно поєднувати завдання, спрямовані на формування мовних компетентностей, із діяльністю, що стимулює аналітичне мислення, критичне осмислення інформації та розвиток медіаграмотності. Це зумовлює потребу в ґрунтовній теоретичній розробці структури, функціонального наповнення та дизайну підручників з іноземної мови, які б забезпечували досягнення цілей формування критичного мислення та медіаграмотності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання національного підручникотворення та оцінювання якості підручників ґрунтовно досліджено у працях багатьох дослідників, серед яких Н. Бібік, Н. Бориско, М. Бурда, Н. Буринська, Л. Величко, Я. Кодлюк, Т. Лукіна, С. Ніколаєва, В. Плахотник, О. Савченко, Н. Склярєнко, О. Топузов, С. Трубачева. У контексті проблеми конструювання змісту підручника з іноземної мови для української школи працювали науковці І. Горошкін, О. Карп'юк, І. Костікова, О. Пасічник, Т. Полонська, В. Редько та інші. Зокрема, у своїй монографії «Шкільний підручник іноземної мови: проектування, конструювання, апробація» В. Редько, аналізуючи сучасні тенденції в педагогіці, методиці викладання іноземних мов, пропонує дидактичні моделі, які можна використати у змісті шкільних підручників іноземних мов з метою формування в учнів ключових і предметних компетентностей у чотирьох видах іншомовної мовленнєвої діяльності. Серед важливих умінь, розвиток яких забезпечується завдяки запропонованим моделям, знаходимо і вміння, що входять до складу критичного мислення, наприклад, вміння обґрунтовано аргументувати свої

думки; уміння прогнозувати зміст висловлювання; уміння давати оцінку висловленому, почутому чи прочитаному; уміння критично розуміти зміст: цілі та мотиви того, хто повідомляє; розуміти головну думку прочитаного, що виражено імпліцитно; уміння логічно та інформативно будувати висловлення згідно з комунікативним наміром і темою спілкування (Редько, 2022, с. 188–191).

Попри численні дослідження та наукові розробки, відсутній достатній аналіз потенціалу підручника з іноземної мови у контексті розвитку критичного мислення та медіаграмотності учнів як представників інформаційної доби, особливо під час війни та постійної інформаційної маніпуляції з боку росії, коли необхідність розвитку цих навичок серед учнів є критично важливою для їх психологічного благополуччя та емоційної рівноваги.

Відповідно до цього **метою** статті є виокремлення та обґрунтування вимог до підручника з іноземної мови, який сприятиме розвитку критичного мислення та медіаграмотності учнів в різних видах іншомовної діяльності.

Для реалізації означеної мети застосовано такі основні **методи дослідження**: аналіз науково-методичної літератури, визначення ключових концептів (критичне мислення, медіаграмотність) та їх інтеграції в навчальний процес; синтез теоретико-методологічних засад розвитку критичного мислення та медіаграмотності з практичними підходами до розроблення підручників з іноземної мови; моделювання системи вимог до сучасного підручника з іноземної мови для розвитку критичного мислення та медіаграмотності школярів у всіх чотирьох видах іншомовної діяльності.

Результати та обговорення. Необхідність розвитку критичного мислення та медіаграмотності визнано передусім у чинних державних освітніх документах: концепції «Нова українська школа», законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», Державному стандарті базової середньої освіти, затверджених МОН навчальних програмах з іноземних мов. Зокрема, у Держстандарті йдеться про важливість формувати «уміння опрацювати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей» (Державний стандарт, 2020). Уміння критичного мислення та навички аналізу й опрацювання медіатекстів розглядаються як наскрізні вміння, що пронизують усі ключові компетентності сучасного учня. Зважаючи на це, очевидно, що розвиток зазначених умінь повинен бути інтегрованою складовою підручників з іноземної мови. Підручники мають не лише забезпечувати формування мовних навичок, а й відповідати вимогам методики, орієнтованої на розвиток здатності мислити критично, в тому числі під час роботи з медіатекстами, при чому ця методика повинна органічно включатися в структуру підручника, забезпечуючи поступове, системне та послідовне формування необхідних умінь. Виокремити ці вимоги допоможе чітке розуміння сутності самих понять «критичне мислення» та «медіаграмотність», а також методичних підходів до їх розвитку.

Для розкриття означених концептів звернімося до відповідної науково-методичної літератури. В результаті аналізу та синтезу різних підходів до визначення науковцями

критичного мислення (Р. Енніс, Р. Пол, О. Пометун, С. Терно, Д. Халперн) розуміємо це явище як особливий тип мислення людини, спрямований на самостійне розв'язання нею конкретної пізнавальної чи життєвої проблеми, що є сукупністю когнітивних стратегій, вмінь та навичок з обробки наявної інформації, вироблення логічних умовиводів та обґрунтованих оцінок з постійною рефлексією і корекцією власної мисленнєвої діяльності. До ключових стратегій, що формують основу критичного мислення, належать такі вміння: аналізувати, порівнювати та оцінювати інформацію з різноманітних джерел; формулювати логічно обґрунтовані умовиводи; здійснювати свідомий і зважений вибір; висувати обґрунтовані припущення, визначати різні підходи до розв'язання проблеми; аргументовано захищати власну позицію; ухвалювати раціональні рішення, а також рефлексувати щодо перебігу власних міркувань з метою їх удосконалення. Окрім умінь, до складу критичного мислення входять диспозиції (прагнення, схильності), що передбачають постійну внутрішню мотивацію людини застосовувати критичне мислення у процесі вирішення різноманітних питань у повсякденному житті (Фачіоне, 2000, с. 6–9). Серед диспозицій критичного мислення науковці, такі як Р. Пол, Л. Елдер, Р. Енніс, Д. Перкінс та інші, найчастіше виокремлюють наступні: відкритість та неупередженість; гнучкість у мисленні; наполегливість у досягненні мети; чесність та прозорість у формуванні й висловленні суджень; усвідомлення обмеженості власних знань, готовність визнавати ймовірність хибності своїх переконань; прагнення до пошуку альтернативних джерел інформації, формування гіпотез та розроблення різних варіантів висновків; потреба у плануванні та побудові стратегій для вирішення проблем; схильність до обґрунтування власних думок і позицій; готовність до аналізу власного мислення, його результатів і корекції помилок; повага та толерантність до інших точок зору, а також турбота про моральний добробут оточуючих. Ці диспозиції відображають не лише когнітивну, а й етичну складову критичного мислення, що є важливою для його практичного застосування.

Поняття «критичне мислення» тісно пов'язане з сутністю терміну «медіаграмотність», оскільки обидва концепти орієнтовані на аналіз, оцінку та свідоме використання інформації. Зокрема, у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, читаємо визначення **медіаінформаційної грамотності** як «комплексу умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість: ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи» (Найдюнова & Слюсаревський, 2016, с. 9–10). Критичне мислення та рефлексія виступають як психологічні механізми, що забезпечують свідоме споживання медіапродукції, дозволяють ефективно орієнтуватися у медіапросторі. У працях іноземних (Л. Андерсона, Д. Бакінгема, Р. Гоббса, Г. Дженкінса, С. Лівінстона, Дж. Потера, М. Ферштейн) та українських вчених (М. Антонченко, В. Байдик, О. Волошенко, В. Іванов, Т. Іванова, І. Наумук, О. Невмежицька, О. Слизук) також акцентується на тісному зв'язку критичного мислення та медіаграмотності, де критичне мислення виступає одним із важливих компонентів медіаграмотності, а «розвиток критичного мислення – це постійний елемент медіаосвіти» (Лабенко, Ша-

кун, & Заїка, 2023, с. 339). Уміння, що входять до складу критичного мислення чітко переплітаються з уміннями, характерними для осіб зі сформованою медіаграмотністю, зокрема 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси, їх контекст; 2) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа; 3) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та набуття зацікавленої в них аудиторії (Іванов, Волошенюк & Кульчинська, 2011, с. 3–4) тощо. Особливої уваги в контексті медіаграмотності заслуговує її творчий аспект, який передбачає вміння створювати медіатексти. Це набуває особливої актуальності для сучасних учнів, які активно використовують соціальні мережі, ведуть блоги та залишають коментарі на різноманітні публікації. У цьому процесі важливо забезпечити учнів також відповідними мовними інструментами, які дозволять їм точно і доречно висловлювати свої думки, створювати медіапродукти на засадах критичного мислення, дотриманні алгоритмів роботи з медіа та врахуванні етичних норм комунікації.

З огляду на глибокий взаємозв'язок між критичним мисленням і медіаграмотністю, ці два явища слід розглядати у взаємодії та формувати в учнів як єдиний комплекс умінь. У цьому контексті підручник з іноземної мови має забезпечувати навчальні можливості, спрямовані на розвиток критичного мислення через роботу з медіатекстами у процесі їх прослуховування, читання, написання, публічного відтворення. Такий підхід дозволить інтегрувати аналіз, оцінку та створення медіатекстів у процес формування іншомовних компетентностей, підсилюючи їхню практичну значущість у сучасному інформаційному середовищі.

У процесі виокремлення вимог до такого підручника послуговуємося принципами та умовами навчання відповідно до технології розвитку критичного мислення, виписаних в результаті аналізу відповідної науково-методичної літератури (праці Л. Елдер, Р. Енніса, Д. Клустера, С. Норріса, Р. Паула, Р. Стернберга, П. Фачіоне, Д. Халперн, посібника А. Кроуфорд, В. Саула, С. Метьюза, Дж. Макінстера, роботи І. Бондарук, Н. Вукіної, Л. Киенко-Романюк, О. Марченко, О. Пометун, І. Суценка, С. Терна, О. Тягла):

- *Принцип активної участі:* навчання має бути організоване так, щоб учні активно залучалися до пізнавальної діяльності, аналізу та обговорення, заохочувалися до самостійної роботи з навчальною інформацією.
- *Принцип контекстності:* завдання мають бути пов'язані з реальними життєвими ситуаціями, актуальними для учнів.
- *Принцип інтерактивності:* створення умов для співпраці, роботи в групах і парах, що сприяє розвитку комунікативних та аналітичних навичок.
- *Принцип рефлексивності:* стимулювання учнів до осмислення власних міркувань і процесів мислення.
- *Принцип поступового розвитку:* завдання повинні забезпечувати поступове ускладнення навичок критичного мислення.
- *Принцип інтеграції:* розвиток критичного мислення має бути невід'ємною складовою різних видів навчальної діяльності, зокрема роботи з текстами, аудіо- та відеоматеріалами.

- *Принцип різноманітності джерел*: використання різних типів інформаційних джерел, включаючи медіатексти, для розвитку вміння працювати з інформацією.
- *Принцип усвідомленого вибору*: формування уявлення про те, як робити обґрунтовані висновки та ухвалювати рішення.
- *Принцип емоційної залученості*: стимулювання інтересу до навчального матеріалу через завдання, які відповідають віковим і соціальним особливостям учнів.
- *Принцип оцінювання та самооцінювання*: інтеграція механізмів оцінки роботи учнів і самоаналізу для розвитку саморефлексії та вдосконалення навичок.

Виходячи з концепції критичного мислення (Р. Пол, Л. Елдер, Д. Халперн) та медіаграмотності (Р. Кьюбі, Д. Бакінгем, Р. Хоббс), виділяються такі підходи до розвитку критичного мислення та медіаграмотності у їхньому взаємозв'язку:

Дискусійно-аналітичний підхід – передбачає залучення учнів до дискусій з обговорення актуальних проблем та аналізу медіатекстів. Учні вчаться виявляти приховані смисли, маніпулятивні стратегії, оцінювати достовірність інформації та обґрунтовувати власну позицію. Науковці, як-от Р. Пол і Л. Елдер, підкреслюють важливість об'єктивного ставлення до різних поглядів і пошуку істини.

Проблемно-орієнтований підхід – використання проблемних завдань із реального життя стимулює учнів до пошуку рішень через критичний аналіз фактів та формування аргументів. У контексті навчання іноземної мови це може включати опрацювання тематичних текстів, перегляд відеоматеріалів, що містять соціальні чи етичні дилеми, із подальшим обговоренням. Дж. Д'юї та його послідовники наголошують на ефективності такого підходу для розвитку когнітивних навичок.

Кейс-метод (метод ситуацій) – використання кейсів із реальних чи змодельованих ситуацій дозволяє учням працювати з автентичними матеріалами, аналізувати їх та пропонувати власні рішення. Цей метод ефективно сприяє розвитку як медіаграмотності, так і критичного мислення завдяки орієнтації на практичне застосування знань.

Проектний підхід – у межах цього підходу учні створюють власні медіапроекти, зокрема статті, блоги, презентації чи відеоматеріали іноземною мовою. Це спонукає до глибокого розуміння теми, пошуку достовірних джерел інформації, формулювання обґрунтованих висновків і креативного мислення. Г. Гарднер підкреслює значущість проектів для розвитку багатогранних компетенцій.

Модель критичного читання та письма – цей підхід передбачає активне залучення учнів до читання автентичних текстів, аналізу їхньої структури та змісту, а також створення власних текстів. Ч. Темпл та Дж. Стіл у своїй методиці «Reading and Writing for Critical Thinking» вказують на ефективність такого підходу для розвитку критичного мислення, застосувати його важливо і для розвитку медіаграмотності, захоплюючи учнів до роботи з продуктами медіапростору.

Когнітивно-евристичний підхід – орієнтований на формування когнітивних стратегій аналізу інформації, розвитку навичок оцінювання контексту медіатекстів та пошуку альтернативних рішень. П. Торранс і Д. Халперн акцентують увагу на важливості цього підходу в освітньому процесі.

Рефлексивно-оцінювальний підхід – цей підхід передбачає постійний аналіз власних думок, суджень та навчальних результатів із метою їхнього вдосконалення. Рефлексія є сутнісною характеристикою критичного мислення, а її інтеграція в навчання іноземної мови сприяє усвідомленню мовних та медійних процесів, допомагає розвинути уважність учнів до власних думок та розвинути прагнення до самовдосконалення.

Інтерактивно-технологічний підхід – використання інтерактивних завдань, онлайн-інструментів і медіатехнологій дозволяє створити реалістичне навчальне середовище для розвитку критичного мислення та медіаграмотності. Р. Хоббс наголошує на необхідності впровадження таких технологій у сучасну освіту.

Інтеграція сутнісних характеристик понять «критичне мислення» та «медіаграмотність», а також принципів, умов та підходів до їх розвитку в процесі навчання, враховуючи вимоги до побудови змісту підручника з іноземної мови, у вимоги до підручника з іноземної мови, здатного забезпечити ефективний розвиток критичного мислення та медіаграмотності учнів, може відбуватися через такі аспекти:

Цілі навчання та добір навчального матеріалу для підручника. Підручник повинен:

- Бути спрямованим на розвиток критичного мислення та медіаграмотності усім своїм змістом: тексти, вправи, завдання, презентація нового матеріалу.
- Пропонувати тексти медіа різних жанрів (статті, рекламні матеріали, блоги), що дозволяють учням вивчати контексти масової комунікації, оцінювати їх вплив на суспільство й особистість.
- Пропонувати ілюстративний матеріал, що сприяє розвитку критичного мислення: малюнки, відео, фото, таблиці, схеми, які пропонуються учням для аналізу та обговорення або виконання відповідних завдань.

Структура підручника.

Підручник має містити специфічну структуру параграфів і розділів, яка відтворює трифазну модель уроку, визначену технологією розвитку критичного мислення. Ця модель включає *фази актуалізації* (пригадування раніше засвоєних знань та підготовка до вивчення нового матеріалу), *побудови знань* (дослідження нової теми) та *консолідації* (рефлексія щодо засвоєного матеріалу та власної мисленнєвої діяльності). Хоча ця модель перегукується з класичною триетапною структурою уроку, знайомою кожному вчителю, вона має специфічне методичне наповнення, яке має бути враховано під час створення підручника, щоб він відповідав вимогам технології розвитку критичного мислення та підтримував вчителя у педагогічному процесі.

Завдання та вправи:

- Завдання на формування розумових операцій високого порядку: аналізу, синтезу та оцінювання медіатекстів з різних джерел, що розвивають критичне ставлення до інформації (наприклад, порівняння інформації з різних джерел, виокремлення переваг та недоліків досліджуваного явища, передбачення змісту тексту за заголовком, передбачення наслідків подій або вчинків, висунення гіпотез, варіантів вирішення проблеми, висловлення власного ставлення до інформації, оцінювання за критерієм «права/брехня» тощо). У цьому контексті важливо пропонувати учням для опрацювання також

фрагменти інтерв'ю, новин, репортажів тощо, котрі стосуються війни в Україні, в тому числі так званих fake news, що дозволить навчати учнів критично читати такі тексти, аналізувати їх, озброїти їх уміннями боротися з маніпуляціями, пропагандою, ПІСО тощо.

- Наявність завдань, заснованих на стратегіях розвитку критичного мислення, таких як «Ромашка Блума», «Товсті» та «тонкі» запитання, асоціативні куці, порівняльні таблиці, «Фішбоун», «Бортовий журнал», «Дерево передбачень», «Читаємо та запитуємо», «Почережні запитання», «Інсерт», написання есе, відгуків, рецензій, метод «РАФТ» тощо.

- Наявність відкритих запитань, що стимулюють учнів до активного мислення, формулювання та обґрунтування власної позиції. Особливо ефективними є вправи, які сприяють формулюванню відкритих запитань самими учнями, що, у свою чергу, сприяє засвоєнню мовленнєвих моделей і розвитку логічного, творчого та критичного мислення.

- Проекти для створення власних медіапродуктів (блоги, соціальні пости, відео), які сприяють творчості та дозволяють практикувати мовні навички.

Варто наголосити, що завдання та вправи, спрямовані на розвиток критичного мислення й медіаграмотності, мають охоплювати всі чотири види іншомовної діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письмо. Такий підхід забезпечує цілісне формування відповідних навичок, сприяє інтегрованому розвитку когнітивних та мовленнєвих умінь, підсилюючи процес опанування учнями іншомовної комунікативної компетентності. Залучення різних видів діяльності дозволяє також урізноманітнити процес розвитку умінь критичного мислення та медіаграмотності, адаптувати його до різних стилів навчання учнів та створити умови для активного використання отриманих знань на практиці.

Методика викладу навчального матеріалу:

- Підхід «навчання через дослідження» (inquiry-based learning): учні отримують питання або проблему, яку вирішують шляхом аналізу інформації та обговорення.

- Проблемне навчання (problem-based learning): завдання, які вимагають від учнів активного залучення, критичного аналізу, прийняття рішень і планування.

- Методика рефлексії: учнів навчають аналізувати не лише текст, а й власний процес мислення через наявність, наприклад, у підручнику таблиць та шкал, що дозволяють учневі відмічати, які розумові операції він/вона застосував(-ла) і наскільки вдало при виконанні того чи іншого завдання. Це додатково знайомить учня з тим, як функціонує його мислення, дає можливість збагнути, що мислення – це контрольований процес, який можна та потрібно вдосконалювати.

Організація взаємодії та співпраці учнів:

Колаборативні завдання: обговорення в парах/групах для формування соціальних та громадянських компетентностей, толерантності до інших думок. Діалоги, полілоги, дискусії та дебати, організовані навколо конкретних тем, не лише сприяють удосконаленню усного мовлення учнів, активуючи їхні лексичні, граматичні та інші знання та вміння, але й допомагають навчитися чітко та логічно формулювати власні думки. Вони тренують уміння добирати аргументи для обґрунтування своєї позиції та виступають ефективним інструментом для розвитку навичок успішного спілкування.

Цифрові інструменти:

- Інтеграція цифрових платформ для аналізу реальних медіа: робота з новинами, рекламою, відео.
- Використання інтерактивних інструментів для створення медіатекстів, таких як Canva, Adobe Spark тощо.

Сформульовані вимоги можуть використовуватися як критерії для аналізу чинних підручників щодо наявності в них умов для розвитку критичного мислення та медіаграмотності, а також слугувати орієнтиром у процесі розробки нових підручників з іноземних мов та інших навчально-методичних матеріалів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності є важливою складовою сучасної освіти, що потребує відповідної методичної підтримки в підручниках з іноземної мови. Критичне мислення та медіаграмотність є взаємопов'язаними компетенціями, які слід розвивати в симбіозі. Сучасний підручник має бути інтегративним, окрім забезпечення розвитку в учнів іншомовної комунікативної компетентності, він повинен розвивати в них уміння аналізувати, оцінювати та створювати медіатексти, формувати в учнів здатність критично осмислювати отриману інформацію з різних джерел.

Основні вимоги до підручника з іноземної мови для розвитку критичного мислення та медіаграмотності передбачають чіткий добір та структурування змісту, що відповідає трифазній моделі уроку: фаза актуалізації (відновлення знань та налаштування на нове), фаза побудови знань (дослідження нової теми) та фаза консолідації (рефлексія та оцінка процесу навчання). Ця структура дозволяє системно й поступово розвивати необхідні вміння у учнів.

Підручники мають включати вправи, що стимулюють роздуми та рефлексію, зокрема відкриті запитання, що сприяють активізації мислення учнів та формуванню власних аргументованих думок. Сюди ж відносяться вправи та завдання, засновані на стратегіях розвитку критичного мислення, які дозволяють учням активно досліджувати навчальний матеріал, а не пасивно його споживати, формувати власні обґрунтовані висновки, рішення, ставити нові запитання тощо.

Важливу роль у підручниках відіграють різноманітні форми комунікації, такі як діалоги, полілоги, дискусії та дебати, організовані навколо конкретних тем. Це дає можливість учням не лише вдосконалювати мовленнєві навички, але й тренувати навички аргументації, вираження власної думки, а також розвивати логічне мислення та ефективне спілкування.

Особливу увагу необхідно приділяти добору текстів для роботи учнів, враховуючи їхнє джерело, тематику, емоційне забарвлення та мовну специфіку. Такий підхід сприяє розвитку в учнів здатності оцінювати зміст текстів, їхню мету, вплив на суспільство та інші аспекти медіа, що формує навички самостійного аналізу інформації у цифровому середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі чинних підручників з іноземних мов для різних рівнів шкільної освіти з метою виявлення закладених у них можливостей для комплексного розвитку критичного мислення та

медіаграмотності учнів. Особливу увагу слід приділити оцінці відповідності змісту, структури та методичних підходів цих підручників сучасним вимогам інтеграції критичного мислення та медіаграмотності, а також ефективності запропонованих завдань у формуванні цих важливих наскрізних умінь. Подальші дослідження можуть також включати розробку рекомендацій для вдосконалення існуючих підручників та створення нових навчальних матеріалів, що відповідають сучасним освітнім викликам.

Використані джерела:

- Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Затверджено КМУ, постанова № 898 від 30.09.2020. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
- Іванов, В., Волошенюк, О., & Кульчинська, Л. (2011). *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: Академія української преси.
- Лабенко, О. В., Шакун, Н. В., & Заїка, Т. П. (2023). Критичне мислення та медіаграмотність у цифрову епоху: виклики та можливості для української освіти. *Перспективи та інновації науки*, 12(30), 331–345.
- Найдьонова, Л. А., & Слюсаревський, М. М. (ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні* (нова редакція). Київ.
- Редько, В. Г. (2022). *Шкільний підручник іноземної мови: проектування, конструювання, апробація*: монографія. Київ: Педагогічна думка.
- Facione, P. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61–84.

References

- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. (2020). Zatverdzheno KМУ, postanova № 898 від 30.09.2020. [State Standard for Basic Secondary Education: Resolution No. 898]. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (in Ukrainian).
- Facione, P. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61–84. (in English).
- Ivanov, V., Volosheniuk, O., & Kulchynska, L. (2011). *Mediaosvita ta mediahramotnist: korotkyi ohliad*. [Media education and media literacy: A brief overview]. Kyiv: Akademiia ukrainsoi presy. (in Ukrainian).
- Labenko, O. V., Shakun, N. V., & Zaika, T. P. (2023). Krytychne myslennia ta mediahramotnist u tsyfrovu epokhu: vyklyky ta mozhlyvosti dlia ukrainsoi osvity. [Critical thinking and media literacy in the digital age: Challenges and opportunities for Ukrainian education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 12(30), 331–345. (in Ukrainian).
- Naidonova, L. A., & Sliusarevskiyi, M. M. (ed.). (2016). *Kontseptsiiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini* (nova redaktsiia). [The concept of media education implementation in Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian).
- Redko, V. H. (2022). *Shkilnyi pidruchnyk inozemnoi movy: proektuvannia, konstruiuvannia, aprobatyia*: monohrafiia. [The school foreign language textbook: Design, construction, and testing]. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian).

Iryna Ilchuk, Researcher, Scientific and Organizational Department Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences, Kyiv, Ukraine

REQUIREMENTS FOR A MODERN FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOK TO DEVELOP STUDENTS' CRITICAL THINKING AND MEDIA LITERACY

The article outlines the main requirements for a modern foreign language textbook aimed at fostering critical thinking and media literacy among students. It explores the essence of the concepts “critical thinking” and “media literacy,” their structure, principles, and the conditions for organizing learning to support their development. The importance of integrating these concepts into the process of foreign language teaching is substantiated, taking into account the challenges of the contemporary information society. Based on an analysis of scientific and methodological literature on the research topic, the study identifies interconnected approaches to the development of critical thinking and media literacy that should be implemented in the concept of a modern textbook: discussion-analytical; problem-oriented; case method; project-based method; critical reading and writing strategies; cognitive-heuristic; reflective-evaluative; and interactive-technological approaches.

By considering the core characteristics of “critical thinking” and “media literacy,” along with their principles, conditions, and developmental approaches in learning, and taking into account the specifics of constructing the content of a foreign language textbook, the study identifies requirements for a foreign language textbook aimed at fostering critical thinking and media literacy among students. These requirements pertain to the textbook’s structure, selection of learning content, and system of exercises and tasks. Key criteria include: a structured presentation of material aligned with critical thinking development principles; selection of texts of different content from various sources, topics, including media texts; availability of exercises for analyzing and creating media texts based on critical thinking strategies; a unique methodology for presenting learning content that ensures an active role for students in constructing their knowledge; organization of student collaboration and interaction on a partnership basis; and the use of digital tools to enhance critical thinking skills and media literacy.

It is noted that these requirements can serve as criteria for developing textbooks and educational materials, as well as for evaluating existing and future teaching aids.

Keywords: critical thinking, media literacy, media text, textbook, foreign language textbook, requirements for a textbook, requirements for a foreign language textbook, development, technology, students.